

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми розвитку творчих здібностей у майбутніх робітників харчової промисловості в процесі навчання в професійно-технічних навчальних закладах. Розглядаються дидактичні умови, що сприяють ефективному процесу розвитку творчих здібностей. Стверджується, що для повноцінного формування творчих здібностей у майбутніх робітників доцільно забезпечити формування мотивації оволодіння професійними знаннями і вияву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями. Зазначається, що використання інформаційних технологій у формуванні особистості учня; проведення дослідницької діяльності (на матеріалах спецдисциплін); моделювання творчого середовища, створення ситуації успіху в процесі залучення учнів до дослідницької діяльності, ефективно впливає на формування творчих здібностей.

Ключові слова: дидактичні умови, творчі здібності, харчова промисловість, кваліфіковані робітники.

Актуальність проблеми дослідження. Під впливом науково-технічного прогресу в сучасній харчовій промисловості застосовується найновіше технологічне устаткування та сучасні методи оброблення сировини для приготування страв. Спостерігається стрімке зростання асортименту продукції харчової галузі вітчизняного виробництва. Підприємства харчової промисловості для забезпечення технологічного процесу виробництва продукції високої якості прагнуть підбирати висококваліфікованих робітників, здатних творчо підходити до розв'язання будь-якої виробничої ситуації. Важливого значення набуває питання: як підготувати такого робітника?

Професійно-технічні навчальні заклади при підготовці майбутніх кваліфікованих робітників повинні враховувати сьогоденний стан розвитку харчової промисловості. ПТНЗ покликані закладати основу для розробки та освоєння учнями нових зразків техніки та технології. Реалізація цього можлива лише за умови, що у ПТНЗ будуть активно використовуватися нові технології навчання, які спрямовані на розвиток творчих здібностей кожного учня.

Однією з актуальних проблем педагогічної теорії і практики сьогодні варто назвати дидактичні умови забезпечення процесу розвитку творчих здібностей у майбутніх робітників харчової промисловості в процесі навчання у професійно-технічних навчальних закладах. Вирішення даної проблеми дає можливість всебічно розвивати майбутнього фахівця, підвищувати його професійну кваліфікацію та розвивати відповідальність, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, здатність діяти по-новому, пропонувати цікаві нестандартні підходи, постійно прагнути до вдосконалення.

У зв'язку з цим важливим завданням професійної підготовки майбутніх робітників харчової промисловості є удосконалення та запровадження нових дидактичних умов опанування виробничої професії на базі професійно-технічних навчальних закладів, що в свою чергу дасть можливість врахувати потреби ринку праці в нових кваліфікованих працівниках харчової промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми формування професійної кваліфікації фахівців для успішного виконання ними певної професійної діяльності займалися: К. Байчоров, В. Барановський, В. Богушева, Л. Денисенко, А. Капустіна, Л. Кулькова, В. Лукач, В. Маріщук, К. Платонов, А. Подольський, С. Ситник, М. Стельмахович, В. Усов, В. Чебишева, Л. Шестакович, Р. Шрейдер та ін. Проблемам розвитку харчової промисловості присвячені наукові розробки таких відомих українських науковців, як: О. Алімов, О. Амоша, Б. Буркинський, В. Геєць, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, В. Столяров, А. Федоришева, М. Чумаченко, В. Яцков. Проблемам підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах присвячені роботи С. Добровольської, І. Козловської, М. Кадемії, Н. Тверезовської, О. Шинкаренка, Т. Якимович та інших. Проблеми змісту, методів та форм навчання і виховання майбутніх фахівців знайшли своє відображення у працях В. Аванесова, В. Борисова, С. Кулика, П. Лузана, В. Мадзігона, В. Манька, М. Носка, Н. Тверезовської, Д. Тхоржевського та інших. Вивченню творчої особистості, її потенційних можливостей, здібностей, властивостей, характерних рис присвятили свої роботи Б. Ананьєв, М. Бердяєв, Д. Богоявленська, В. Рибалка та ін. Проблеми формування творчих здібностей у контексті вивчення загальних творчих здібностей, від яких залежить успішність у багатьох видах діяльності, присвячені роботи В. Андреева, Г. Балла, Д. Богоявленської, Л. Венгера, Н. Лейтеса, О. Лука, Я. Пономарьова та ін.

Теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить, що незважаючи на досить вагомі результати наукових пошуків у галузі підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах, у них не знайшли належного розкриття питання: про формування творчих

здібностей у майбутніх робітників харчової промисловості, про фактори та умови формування творчих здібностей у навчально-виховному процесі професійно-технічних навчальних закладів; про механізми, принципи та шляхи їх формування. Вимагає уточнення й конкретизації сукупності дидактичних умов, які забезпечують результативність навчального процесу в професійному становленні творчої особистості майбутнього фахівця.

Мета статті – проаналізувати дидактичні умови розвитку творчих здібностей у майбутніх кваліфікованих робітників харчової промисловості.

Виклад матеріалу. Розвиток сучасного виробництва в харчовій промисловості вимагає від майбутніх робітників застосування найширшого спектру людських здібностей, розвитку неповторних індивідуальних фізичних і інтелектуальних якостей. Загальновідомо, що професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури; невід’ємна складова частина єдиної системи народної освіти. Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності. Професійна освіта є сукупністю знань, практичних умінь і навичок, необхідних для певної галузі трудової діяльності. Вона забезпечує глибоке вивчення наукових основ з обраного виду праці, формування спеціальних практичних умінь та навичок, виховання майбутніх фахівців. Внаслідок професійного навчання особа набуває певну спеціальність і кваліфікацію [3, с. 274-275]. Сучасні вимоги до якості трудових ресурсів потребують переважно нових (інноваційних) підходів до їх професійної підготовки на базі професійно-технічних навчальних закладів.

З урахуванням цього на одне з перших місць в професійній освіті виходить завдання формування творчих здібностей майбутніх робітників. Творча праця забезпечує розширене відтворення інформації з метою забезпечення безперервного розвитку виробництва і суспільства.

На наш погляд для повноцінного формування творчих здібностей майбутніх робітників доцільно забезпечити систему відповідних дидактичних умов протягом навчання. У філософському енциклопедичному словнику поняття умова трактується наступним чином: 1) як середовище, в якій перебувають і без якої не можуть існувати; 2) як обстановка, в якій що-небудь відбувається [7, с. 98]. Об’єднуючою ланкою в даних трактуваннях є те, що умови – це категорія відносин предмета з навколишнім світом, без якого він існувати не може. Поняття "умова" у філософській науці визначається як відношення предмета до навколишніх явищ", без яких він не існує; умови – це середовище, у якому явище виникає, існує й розвивається; це обставини, які визначають ті або інші наслідки, які сприяють одним процесам або явищам і перешкоджають іншим.

У педагогіці умови найчастіше розуміють як чинники, обставини, сукупність заходів, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи. Сучасна дидактика визначає умови як сукупність чинників, компонентів навчального процесу, що забезпечують успішність навчання. Поняття "дидактичні умови" в сучасній педагогічній думці традиційно розуміється як така ситуація (обставина), за якої компоненти навчального процесу подано в органічному взаємозв’язку і яка надає можливість викладачу плідно викладати, керувати навчальним процесом, а учням – успішно вчитися [1; 8]. Дидактична умова – стійкий рухомий зв’язок, що відображає функціонування і розвиток процесу навчання [3, с. 131]. Щодо нашого дослідження під дидактичними умовами ми розуміємо сукупність необхідних заходів, що сприяють успішному формуванню творчих здібностей у майбутніх робітників. Дидактичні умови ми розглядаємо як сукупність умов, реалізація яких буде сприяти підвищенню рівня сформованості творчих здібностей.

При дослідженні дидактичних умов ми враховували методологічні підходи, особливості і специфіку процесу формування творчих здібностей майбутніх робітників харчової промисловості. Ми проаналізуємо декілька дидактичних умов, які на нашу думку, відіграють важливу роль при формуванні творчих здібностей майбутніх робітників.

Перша умова – формування мотивації оволодіння професійними знаннями і вияву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями – передбачає розвиток інтересу учнів професійно-технічних навчальних закладів до навчання, зокрема не тільки до загальних дисциплін, але і до процесу здобуття знань із спецдисциплін; прагнення до досягнення успіху; формування ставлення до майбутньої професійної діяльності як творчої діяльності, усвідомлення значущості формування особистісних якостей і умінь, формування потреби в професійному зростанні. Розвиток пізнавальної мотивації забезпечує подолання труднощів учнями у навчальній роботі, викликає їхню пізнавальну активність та ініціативу. З появою пізнавальної мотивації відбувається перебудова психологічних процесів сприйняття, пам’яті, мислення, що впливають на ефективність процесів навчання. Пізнавальні мотиви є найбільш значущими для навчальної діяльності. У сфері професійної мотивації найважливіше значення має позитивне ставлення до професії, оскільки цей мотив пов’язаний з кінцевими цілями навчання. Сформованість мотиву набуття знань та отримання професії є невід’ємною складовою ефективності учбової діяльності. При цьому важливо, щоб мотивація була внутрішня, безпосередньо пов’язана зі змістом цієї діяльності, щоб учень знаходив у ній задоволення найбільш глибоких пізнавальних потреб, інтересів і схильностей, потреби в особистісному саморозвитку [2, с. 32].

Друга умова – використання інформаційних технологій у формуванні особистості учня – відкриває перспективи щодо гуманізації навчального процесу, розширення та поглиблення теоретичної бази знань і надання результатам навчання практичної значущості, інтенсифікації навчального процесу й активізації навчально-пізнавальної діяльності, розкриття творчого потенціалу учнів. Інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збір, нагромадження, продукування, обробка, збереження, передача і використання інформації. Процеси, що відбуваються у зв'язку з інформатизацією суспільства, сприяють не тільки прискоренню науково-технічного прогресу, інтелектуалізації всіх видів людської діяльності, а й створенню якісно нового інформаційного соціуму, що забезпечує розвиток творчого та професіонального потенціалу людини [4, с. 545]. Одним із пріоритетних напрямків процесу інформатизації сучасного суспільства є інформатизація освіти – упровадження засобів нових інформаційних технологій у систему освіти. Нові інформаційні технології навчання надають потужні й універсальні засоби отримання, опрацювання, зберігання, передавання, подання різноманітної інформації, розкривають широкі можливості щодо істотного зменшення навчального навантаження і водночас інтенсифікації навчального процесу, надання навчально-пізнавальної діяльності творчого, дослідницького спрямування, яка природно приваблює учня, результати якої приносять учню задоволення, стимулюють бажання працювати, набувати нових знань. Значну роль нові інформаційні технології навчання відіграють у формуванні загальнонаукових умінь та навичок (організаційних, загально пізнавальних, контрольно-оцінювальних), до яких належать і вміння адекватно добирати програмний засіб для розв'язування поставленого завдання, і формування та розвиток в учнів потреби постійно розширювати та поглиблювати свої знання.

Третя умова – проведення дослідницької діяльності – забезпечує створення творчої особистості, її розвиток, навчання і виховання за допомогою активного включення в дослідження змісту будь-якої інформації. Такий процес навчання дозволяє сформувати майбутнього кваліфікованого робітника шляхом індивідуальної пізнавальної роботи, яка направлена на отримання нового знання, вирішення теоретичних та практичних проблем, самовиховання і самореалізацію своїх дослідницьких здібностей та умінь. На нашу думку дослідницька діяльність як творчий процес сприяє внутрішньому руху і саморуку суб'єктів творчої взаємодії і розвитку якостей особистості, що забезпечують успіх у творчій діяльності. За таких умов формування дослідницьких умінь майбутнього кваліфікованого робітника розглядається як процес створення сприятливих умов для такої професійної підготовки, яка забезпечувала б розвиток особистісних якостей і професійних умінь. У психолого-педагогічній літературі дослідницька діяльність учнів розглядається як процес включення особистості у самостійне збирання і дослідження інформації, формування в неї на цій основі міцних знань, умінь, навичок пізнавальної та творчої діяльності [1, с. 410]. Займаючись дослідною роботою учні придбають вміння аналізувати, узагальнювати, класифікувати різного роду інформацію; висувати гіпотезу по дослідженню поставленої проблеми; обирати методи даних досліджень; використовувати набуті професійні знання та вміння зі спеціальних відповідно до особливостей нових умов навчальної чи виробничої діяльності; прогнозувати технічний стан експериментального обладнання й кінцевий результат дослідження; спостерігати за ходом експерименту; порівнювати та оцінювати результати досліджень, доводити та обґрунтовувати доцільність своїх рішень, робити висновки; здійснювати самоконтроль та саморегуляцію дослідницької діяльності; контролювати результат своєї діяльності.

Четверта умова – необхідність педагогічного управління процесом формування творчої особистості учня. Процес формування творчої особистості учня як суб'єкта творчих соціальних відносин і продуктивної творчої діяльності за своєю суттю є педагогічним управлінням розвитком потенційних творчих можливостей учня, формуванням у нього таких творчих якостей, які забезпечують успішність у творчій діяльності, індивідуальне становлення особистості учня. Саме від особистості викладача, його педагогічної майстерності залежить творчість учня, формування його творчих здібностей. Завдання викладача – створити певні умови для розкриття індивідуальних особливостей кожного учня. Ефективність роботи викладача значно підвищується при дотриманні таких психолого-педагогічних умов: коли створюється емоційна, доброзичлива атмосфера у процесі виконання творчих завдань; організація діяльності учнів з розв'язання творчих завдань здійснюється з опорою на їхні інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності тощо; коли вирішення творчих завдань пробуджує у кожного учня дослідницьку активність, поглиблює інтерес до творчої діяльності, спонукає до успішних дій та досягнення поставленої мети.

Висновки. Творчі здібності – це особливий вид розумових здібностей, які реалізуються в продовженні розумової діяльності за межами потрібного, відхиляються від традиційних норм і відображають оригінальні ідеї, знаходять способи їх практичного рішення [6, 29]. Реалізація творчого задуму, який складається з етапів творчої діяльності, залежить від рівня розвиненості професійних здібностей, знань, умінь та навичок. Проблема формування творчих здібностей майбутніх кваліфікованих робітників надзвичайно актуальна нині. Щоб знайти належне місце у суспільстві, учень професійно-технічного навчального закладу повинен гнучко адаптуватися у змінних життєвих ситуаціях, вміти застосовувати набуті знання на практиці для розв'язання різних проблем з метою знаходження "свого місця" протягом усього життя; самостійно критично мислити, вміти побачити труднощі, які виникають у реальному світі, і відшукати шляхи їх раціонального подолання; чітко усвідомлювати, де і яким чином знання, якими він володіє, можуть бути використані в навколишній дійсності; бути здатним

генерувати нові ідеї, творчо мислити. Узагальнюючи вищезазначене підкреслимо, що підвищення ефективності формування творчих здібностей у майбутніх робітників харчової промисловості забезпечується спеціальним чином підібраними дидактичними умовами, кожна з яких представляє собою істотний компонент педагогічного процесу, безпосередньо пов'язаний з досліджуванним явищем і потрібним для його функціонування. Дидактичні умови формування творчих здібностей кваліфікованого робітника створюють основу для міцного засвоєння знань і вмінь, творчого підходу до розв'язання поставлених завдань, оптимізації пошуку їх вирішення; сприяє вдосконаленню професійної підготовки і надає продуктивний вплив на становлення творчої діяльності; дозволяє викладачу забезпечити педагогічно комфортне середовище освітнього процесу, підвищити ефективність формування творчих здібностей. На підставі вищевикладеного ми вважаємо, що важливими є дидактичні умови, здатні активізувати пізнавальну діяльність учнів ПТНЗ для формування їх творчих здібностей, а саме:

- формування мотивації оволодіння професійними знаннями і вияву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями;
- використання інформаційних технологій у формуванні особистості учня;
- проведення дослідницької діяльності;
- необхідність педагогічного управління процесом формування творчої особистості учня.

Використані джерела

1. Амелина Н.С. Учебно-исследовательская деятельность студентов педвуза в процессе изучения дисциплин педагогического цикла / Н.С. Амелина. – К., – 1992. – 165 с.
2. Вербицкий А.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А.А. Вербицкий, Н.А. Бакшаева: Монография – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 200 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
4. Горбунова Л.И. Использование информационных технологий в процессе обучения / Л.И. Горбунова, Е.А. Субботина // Молодой ученый. – 2013. – № 4. – с. 544-547.
5. Національна доктрина розвитку професійно-технічної освіти. Затверджено Указом президента України від 17.04.2002 р. // Освіта. – 2005. – С. 4-6.
6. Рогозина В.В. Педагогические условия развития творческих способностей школьников на уроке / В.В. Рогозина // Воспитание школьников. – 2007. – № 4. – С. 28-30.
7. Философский энциклопедический словарь / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М., 2000. – 654 с.
8. Формирование учебной деятельности школьников / Под ред. В.Я. Ляудис. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 240 с.
9. Ягунов В.В. Педагогіка / В.В. Ягунов – К.: Либідь, 2003. – С. 392.

Vdovenko O.

DIDACTIC CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF THE FUTURE WORKERS OF THE FOOD INDUSTRY

The article is devoted to theoretical analysis of the problem of development of creative abilities of the future workers of the food industry in the process of learning in vocational schools. Examines the didactic conditions conducive to the effective development of creative abilities. It is argued that for proper formation of creative abilities of the future workers of the food industry, it is advisable to ensure the formation of motivation of mastery of professional knowledge and manifestation of willpower in the process of mastering knowledge. It is noted that the use of information technology in shaping the creative personality of the student; conduct research (on the materials of special disciplines); modeling creative environment, creating a situation of success in the process of attracting students to research effectively influence the formation of creative abilities. The necessity of the pedagogical management in the creative personality of the pupil formation process is underlined.

Key words: didactic conditions, creativity, food industry, skilled workers.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2015